

ӘОК 130.2

**Б. АНДЕРСОННЫҢ «ҚИЯЛДАНҒАН ҚАУЫМДАСТЫҚ»
ТҰЖЫРЫМДАМАСЫНДАҒЫ БІРЕГЕЙЛІК МӘСЕЛЕСІ**

Таукебаева Рауана
taukebaevar@gmail.com

Л.Н. Гумилев ат. ЕҰУ

«Мәдениеттану» мамандығының 4 курс студенті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – А. Рамазанова

Автордың англо-рим тілінде жұмыс істейтінін түсіну маңызды демек ұлттың тең азаматтығы деп түсінілетін этнос пен ұлттың дәстүрлері этникалық негізі бар. Сонымен қатар, германдық дәстүр Гердер мен Гегельге дейін созылған, онда ұлт ең жоғары деп саналады, ал этнос (халық) дамуының ұялшақ түрі. Дәл осы интерпретацияны орыстар қабылдады, гегельшілдік қатты әсер еткен ХІХ ғасырдағы саяси философияда.

Жоқ қоғамдық ойдың бірден-бір негізіне айналған марксизм туралы айтылды, КСРО-да бұл белсенді дамудың бірнеше онжылдығы. Ұлттық ұғым орыс социал-демократиясы мәселесі, одан орысавстро-венгр ықпалымен дамыған большевизм немістің ұлт ұғымын да бойына сіңірген социал-демократия. ХХ ғасырдағы немістердің ұлт туралы түсінігіне негізделген, мемлекет құру арқылы жүзеге асырылады әлемнің айтарлықтай бөлігіндегі мемлекет, оның ішінде бұрынғы КСРО-да. Айтпақшы, айырмашылық туралы Андерсон ұлттың қалыптасу жолдары туралы да жазады. Сонымен ұлттар әлемі және этникалық құрамы біркелкі емес. Міне, ұлтшылықты әртүрлі түсіндіру. Себебі кейбір лингвистикадағы әртүрлі саяси мәдениеттердегі ұлтты түсіну, соның ішінде орысша кеңдігіне байланысты оқулар айқын ағылшынизмдердің таралуы: мысалы, ұлттық (этникалық мағынада) тілдері мен ұлттық (ұлттық мағынасында) табыс, ұлттық (этникалық) мәдениеттер мен ұлттық (ұлттық) мүдделер. Дегенмен, бұл қарым-қатынасқа кедергі келтірмейді - бұл сөздерді қолданатын барлық адамдар ұнайды әдетте білімді және осы сөз тіркестерінің контекстік мағыналарын түсінеді. Ағылшын тілінде бұл сөзді қолданбайтынын да айта кеткен жөн «Этнос», одан жасалған терминдер қолданылғанымен («Этнос», «этнос топ»). Ұлттар, ұлыстар туралы айтатын болсақ, соңғы екі онжылдықта біз де кеңінен қолданған терминдердің бірі – «тұлға». Бұл терминді психологтар кеңінен қолданады және 1990 жылдары қоғамдық-гуманитарлық білімнің бүкіл кешенінде берік орын алды. Идентификатор - бұл өзін-өзі сәйкестендіру (немесе аудармада жай ғана «тұлға»), психикалық, әлеуметтік-психологиялық процесс. Сондықтан нәтиже деп айту бұл процесс формальдық тұрғыдан алғанда ойдан шығарылған қауымдастық болып табылады. Бірақ бұл жерде біз философияның бұлыңғыр негізіне кіреміз: қоғам дегеніміз не? дүниеде материалдан (физикалық) және идеалдан басқа нәрсе бар ма? (психикалық, психикалық, санада бар) құбылыстарды? Ұмытылған «Философияның негізгі мәселесі», алайда, сәл басқаша түсіндіруде.

Әлеуметтік салада философия, ол былай естіледі: әлеуметтік шындық ретінде бар ма шындықтың тәуелсіз түрі немесе ол алдыңғы екі түрдің қосындысы ма шындық - материалдық немесе идеалды ма? Мұнда таңдау сіздікі: мойындасаңыз әлеуметтік шындық болса, онда ұлттар немесе этникалық топтар ойдан шығарылған емес, әлеуметтік құбылыстар, дегенмен олардың генезисінде «қиял» маңызды рөл атқарады.

Егер жоқ - содан кейін тек қиял қалады (бұл жағдайда мен кеңейтуге кірмеймін Андерсонның «қиял» түсінігінің жаңа түсіндірмесі, әйтпесе ол батпаққа түсуі керек еді. әрбір басқа терминді талқылауда). Соңында, қоғам неден тұрады:

Дей немесе әлеуметтік топтар? Бұл тағы бір маңызды әлеуметтік философиялық мәселе. сұраңыз. Егер қоғам адамдардан (жеке адамдардан) тұрса, онда барлық әлеуметтік қауымдастықтар, әлеуметтік және саяси институттар – «қиялдағы» қауымдастықтар. Тек қана емес ұлттар, сонымен қатар таптар, мемлекеттер. Тіпті нәсілдер: бұл нәсілдер таза болып көрінеді биологиялық қауымдастықтар, Андерсон тілімен айтқанда, «қиял қауымдастықтар », антропологтар 1950 жылдары айта бастады. Бірақ философиялық тағдыры Өздеріңіз білетіндей, талқылаулар мыңдаған жылдар бойы жалғасып келеді, бірақ бәрі де сенімді емес.

Гуманитарлық білімнің қандай пәндік салалары көбірек әсер етеді? Б.Андерсонның кітабы? Б.Андерсон, ара әр түрлі әлеуметтік салаларда жоғары сілтеме жасалған автор, бірақ гуманитарлық білім. Ең алдымен этнологияда, әлеуметтік антропологияда.

Кейбір басылымдар оның тұжырымдамасын социологиялық, дирижерлық деп жіктейді Веберге ұқсастық. Аз дәрежеде оның көзқарастары түсіндірме ретінде пайдаланылады этносоциология мен этнополитологиядағы үлгілер. Дегенмен, бұл мәдени логикалық, масштабы бойынша философиялық концепцияға жақын (менің ойымша, және Вебериян). Әдетте мұндай үлкен ілімдердегідей, тұжырымдама Андерсонды нақты процестерді талдауға қолдану қиын. Мен белсендімін Мен этноконфликтология саласында ғылыми және сараптамалық қызметпен айналысамын, этносаясат және, шынын айтсам, мен Андерсонның идеяларына жүгінбеймін. мен көп жақынырақ идеялар, егер біз шетелдік авторлар туралы айтатын болсақ, Дж. Бертон ретінде сәйкестік туралы адамның негізгі қажеттілігі немесе қайта түсіндірілетін қауіпсіздік дилеммасы (Дж. Дервис, Дж. Герц), «жұмсақ күш» тұжырымдамасы Дж. Най, кіші. Ұлтшылдықты мәдени жүйе ретінде қарастыру қаншалықты перспективалы ғылым дамуының қазіргі кезеңіндегі жүйелерді? Бұл мәселені «орташа» шеңберде талдаудың мүмкін бағыттарының бірі немесе ұлтшылдық жақындаған ұлтшылдықтың либералды түсіндірмесі «патриотизм» концепциясына, әсіресе, этникалық ерекшеліктен босатылсания. Айтпақшы, бұл интерпретацияны орыс ұлтшылдары «құстап» алды бұл терминді «заманауи», оң нұсқада қолдану қажет. Сағат бұл идеялардың мазмұнын өзгертпейді. Орыс тілінде және орыстілді саяси мәдениет, «ұлтшылдық» ұғымы айқын жағымсыз коннотацияға ие тіпті саяси айыптау сипаты. Дәстүрлілікті сақтау қызықтырады орыс саяси мәдениеті үшін жаңалық болып табылатын ұлтшылдық идеялардың мазмұны, бірақ, Ұлтшылдықтың «заманауи» түсінігіне сілтеме жасай отырып, өзіңізге мүмкін болатын талаптар. Сондықтан ұлттық мәселелерге арналған ағылшын тіліндегі шығармаларды оқығанда нализм, біз әрқашан ұлтшылдықты әртүрлі түсінуге жол беруіміз керек англо-романдық және германдық саяси-философиялық дискурстарда. Мен бір кездері «Қиялы қауымдарды» ынтамен оқығанда, мен қазірдің өзінде содан кейін бұл жұмысты философиялық зерттеу ретінде көбірек қабылдады. Барлығы фактілерге негізделген, мысалы тарихи процестің дәйекті тұжырымдамасы болар еді. Бірақ уақыт өтті - және ғылыми арсеналда не қалды? Андерсон орасан зор материалды өңдей білді, оны жақсы реттеді диаграммада, бірақ ол ашушы емес. Соңғы кездері мені көбірек қызықтырады «кейс-стади» түріне негізделген зерттеулер – олар көбінесе көбірек сурет салады аналитикалық және ғылыми-сараптамалық қызмет үшін.

Тұтастай алғанда, Андерсонның жұмысы тамаша әдістемелік негіздеме болып табылады этнологиядағы ментализм және этноконфликтология. Бүгінде бұл ең көп болуы мүмкін ықпалды тенденция. Мен оның жақтасы емеспін, оған қарсы емеспін...лақап аты, бәлкім,

сондықтан менің классикаға өте сабырлы көзқарасым бар Б.Андерсонның жұмысы. Менің ойымша, ең өнімді, әсіресе сізде болған кезде жаһандық схемалармен емес, нақты аймақтық және жергілікті мәселелермен айналысады процестер мен оқиғалар, полипарадигмалық тәсіл деп аталатын. Дүние ортақ әлеуметтік құбылыстар генезисі жағынан да, мәні жағынан да, тым алуан түрлі көріністері. Бұл әртүрлілікті схемалар мен модельдерге, тіпті өте әдемілерге де сәйкестендіру үшін, болмай жатыр. Ұлтшылдық дамуының кезеңділігі, Б.Андерсон бойынша, бірізді домалақ «толқындар», негізінен қиялдың әртүрлі тәсілдерін білдіреді ұлт. Болашақта тағы бір «толқынды» күту керек пе? Сұрақтың мәлімдемесі мен Андер-тұжырымдамасын толығымен қабылдаймын деп болжайды. Ұйықтап, өз қатарында жұмыс істеу. Соған қарамастан мен саяси және конфликтологияға жақынмын түсіндірмелер. Еуропадағы қазіргі жағдай қуатты жаңа толқынға қолайлы ұлтшылдық (соңғысының теріс мағынасында), бұл тікелей реакция болады көші-қон дағдарысы туралы. Әрине, жаңа толқын болады анықталған бейнелер, еуропалық сәйкестік дағдарысы орын алуы мүмкін (олай емес Біз әдетте Ресейде елестеткендей күшті). Егер ыдырау орын алса Шенген аймағы, Еуропалық Одақты айтпағанда, идеяның қайта өрлеуі әбден Мүмкін ұлттық мемлекет. Ең төтенше жағдайда - фокалды, бірақ мүмкін және нацизмнің жандануы. Брейвик бірінші болуы мүмкін жұту. Бұл толқында ұлттық идеяларға үндейтін жаңа көшбасшылар пайда болады нацизм және оларды ақтау. Қаласаңыз, мұның бәрін жаңа деп қабылдауға болады «ұлтты елестету» тәсілі. Бірақ бәрібір бұл саясатқа қатысты екінші орында аспан шындықтары.

Бүгінде ұлтшылдық ол жазған жалпыға бірдей заңдылыққа ие ме? Б. Андерсон бойынша ұлтшылдық әртүрлі түсіндірмелер саяси және идеологиялық маңызды рөл атқарады. Соңында қайтып өткен ғасырдың көптеген шетелдік саясаттанушылар мен конфликтологтар шақырды ХХІ ғасыр – ұлтшылдық ғасыры немесе оның бірінші жартысы. Бұл туралы - зияткерлік қоғамды «соңына дейін алып кеткенде де болжаған тарих жалпы адамзаттық құндылықтар», «либерализм салтанаты», ал саясаткерлер – мультикультурализм мен толеранттылық арқылы. ХХ ғасырдың басында. пайда болды жаңа болжам сызықтары. 2005 жылы Ұлттық құпиясы жойылған есеп АҚШ Ұлттық барлау кеңесі «Әлемдік болашақтың контурлары», оның үстінде бұл салада жүздеген беделді сарапшылар еңбек етті. Олардың тұжырымдары бойынша дін болады адамдар өздерінің жеке басын анықтауда барған сайын маңызды рөл атқарады және көптеген қоғамдарда діни топтар арасындағы және ішіндегі шекаралар болуы мүмкін ұлттық шекаралар сияқты маңызды болады. Бұл ұлтшылдық парадигмадан конфессионалдылыққа ауысу себебі алдын-ала байланыстар санының артуына байланысты жаппай көші-қон ретінде қызмет етеді. көптеген ұлт өкілдері, адамдар бағдарлау қабілетінен айырылады этномәдени маркерлердің осындай алуан түрлілігінде және одан да көп қажет болады олардың әлемдегі орнын анықтау үшін айырмашылықтар. Көбірек айтсақ кәдімгі ғылыми тілде тұрақты тұлғаны қалыптастыру үшін (ол, еске салайын. Бертон, адамның негізгі қажеттіліктері) өзін-өзі тануға болатын топтардың азырақ саны (анықтама топтар). Діни айырмашылықтар бұл жағдайда жақсы мүмкіндік бередінес. Әлемдік конфессиялар санаулы ғана, ал мыңдаған этникалық қауымдастықтар бар. Еуропадағы заманауи үдерістер бұл болжамды тамаша растайтын сияқты. Бірақ бұл жерде, әрқашан әлеуметтік және гуманитарлық ғылымдардағыдай, ашылады түсіндіру үшін кең өріс. Соған қарамастан еуропалықтар өздерін басқа адамдармен санамайды. Еуропадағы қақтығыстардың күшеюі кәсіп, бірақ зайырлы құндылықтары бар. Авторы оны конфессияаралық деп атауға болмайды. Сірә, бұл жерде есте сақтау орынды Хантингтонның өркениеттер қақтығысы туралы идеясы, алайда, «жаңартылған» опция. Біз постмодернге негізделген өркениет қақтығысымен айналысамыз бір жағынан және діни негіздегі дәстүршіл өркениет - екінші жағынан. Бірақ «Еуропадағы бұл қақтығыстың шешілуі мүмкін ұлттық мемлекеттерді қалпына келтіру жолында, бұл шешім қабылдауды талап етеді. ұлтшылдық және барлық нұсқаларда: жеңілден ең ауырға дейін. Бұл қақтығыстың дамуы діннің өсу жолымен жүреді деп ойламаймын Еуропалықтардың өзін-өзі тануы. Ұлтшылдықтың эмоционалды жағының өзегі, Б.Андерсонның пікірінше, болып табылады жаудың немесе өшпенділіктің бейнесі емес, жанқиярлық пен махаббат. Солай ма, сіздің ойыңызша?

Менің ойымша, бұл ұлтшылдықтың кез келген түсіндірмесі дұрыс емес. Тек растамайды бұл эмпирикалық. Салыстырусыз, әлеуметтік мағынада «мен» дегеннің не екенін түсіну үшін өзін басқаға қарсы қою мүмкін емес. Тіпті соңғы кездегі мысалдармен және қазіргі тарихтан біз мемлекет құрудың бейнені қамтитынын көреміз сәйкестендіру саясатының маңызды құрамдас бөлігі ретінде жау. Қақтығыс бойынша қоғамдағы теологиялық парадигма, әрқашан кейбір шиеленіс бар («Фондық шиеленіс»), ол теріс үшін объективті негіз ретінде қызмет етеді стереотиптер. Бұл тек ұлттық-этникалық қатынастарға ғана емес, барлығына да қатысты әлеуметтік өзара әрекеттестіктің басқа бағыттары. Зерттеу әлі жүргізілді бірнеше ондаған жылдар бұрын, «тұлға» термині қолданылған кезде тек психологтар ғана топтық тұлғаның қалыптасуын көрсетті эксперименталды түрде құрылған топтарда артық бағалаумен бірге жүреді мүшелік және сыртқы жағымсыз сипаттамаларды бекіту қасиеттер кетеді Бұл құбылыс «топтық фаворитизм» деп аталады. Псиден артық ештеңе жоқ топтар және т.б психологиялық құбылыс. Бұған саяси және идеологиялық қосылатын кезде құрамдас бөліктер, жұмылдырушы идеологиялар туындайды.

Этноцентризмосындайлармен белгілі адамзаттың этникалық бөлінуі қаншалықты белгілі. Бізге дейін жеткен тайпалар этнонимдер «идеологияға дейінгі кезеңде» адамдар болғанын көрсетеді өздерінің этникалық қауымдастығын күшейтетіндей етіп белгілеуге бейім мәртебесі (біз адамдармыз; олар «адам емес», «варварлар», «мылқаулар», яғни олар сөйлемейді. шему және т.б.). Оның үстіне, бұл көбінесе айтарлықтай қорлайтын жүкті көтермейтін. Әрине, бұл әлі жаудың бейнесі және өшпенділік емес. Сонда ұлтшылдық Қалыптасады идеология рухани өмірде айтарлықтай рөл атқарған кезде. Бірақ психологиялық матрицаны оған сәйкес келетін идеологиялармен жүктеу оңайырақ. Өздігінен құрбандық - иә, бірақ неге және қашан өзіңді құрбан ету керек? Кез келген нәрсе немесе кез келген кезде ұлтыңызға, этникалық топқа, сіздің болмысыңызға қауіп төндіреді. Махаббат - иә, бірақ неге дәл осы адамдар тобына? Қауіпсіздік дилеммасына сәйкес этникалық әлеуметтік (және басқа да ірі әлеуметтік қауымдастықтар) басқасының күшеюін қабылдайды топ объективті болса да, өз қауіпсіздігіне қауіп төндіреді ештеңе қорқытпайды. Бұл топ аралық өсу контекстінде айқынырақ көрінеді шиеленіс пен қақтығыс. Ұлтшылдықтың өзегі жанқиярлық пен махаббат, сонда жау мен өшпенділік бейнесінің орны қайда ? Феноменологияда? Менің ойымша, бұл екіжақты қатар жүретін дүние.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Андерсон, Б. Воображаемые сообщества. Размышления об истоках и распространении национализма / Б. Андерсон. - М.: Канон-пресс-Ц: Кучково поле, 2001. - 286 сс.
2. Геллнер, Э. Пришествие национализма. Мифы нации и класса / Э. Геллнер. - М.: Праксис, 2002. - 200с.